

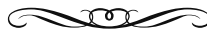
Література:

1. Бескова Н. Шкільна географічна освіта у 2008/09 навчальному році / Н. Бескова, Г. Уварова // Географія та основи економіки в школі. — 2008. — № 7-8. — С. 2—8.
2. Географія: Експрес-підготовка / О.Є. Шматько, О.І. Грінченко, Н.В. Свір, Г.Д. Довгань. - К.: Літера ЛТД, 2014. — 288 с. — (Сер. «Зовнішнє незалежне оцінювання»).
3. Географія. Типові тестові завдання / Н.В. Свір. — К.: Літера ЛТД, 2014. — 128 с. — (Сер. «Зовнішнє незалежне оцінювання»).
4. Гільберт Т. Тестовий контроль з географії: переваги й недоліки / Т. Гільберт // Географія та основи економіки в школі. — 2008. — № 1. — С. 27—30.
5. Жемеров А.О. Тесты как одна из форм объективного контроля стандартов образования (на примере тестов по географии Харьковской области) / А.О. Жемеров // Джерело педагогічної майстерності. — 1996. - Вип. 13. Географ. — С. 28—31.
6. Муніч Н. Учителю географії про ЗНО / Н. Муніч // Краєзнавство. Географія. Туризм. — 2008. — № 3. — С.3—8.
7. Назаренко Т. Зовнішнє незалежне тестування / Т. Назаренко // Краєзнавство. Географія. Туризм. — 2006. — № 29—32. — С. 7—10.
8. Основи педагогічного оцінювання. Ч. 1. Теорія: Навч.-метод. та інформ.-довідкові матеріали для пед. працівників / За заг. ред. І. Булах. — К.: Майстер-клас, 2005. — 96 с.
9. Топузов О. Електронний педагогічний програмний засіб для підготовки учнів до зовнішнього незалежного оцінювання з географії / О. Топузов // Географія та основи економіки в школі. — 2008. — № 7. — С. 25—30.
10. Шматько О.Є. ЗНО—2009. Методичні умови забезпечення якісної підготовки учасників до тестування / О.Є. Шматько // Географія. — 2009. — № 1. — С. 2—6.

УДК 911.3

К.Ю. Сегида, А.А. Мельничук

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ЕКСКУРСОЗНАВСТВО» ДЛЯ СТУДЕНТІВ ГЕОГРАФІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Запропоновано теоретико-методологічну концепцію вивчення курсу «Екскурсознавство» на спеціальності «Географія рекреації та туризму» у вищих навчальних закладах: розкрито сутність та мету курсу, об'єкт, предмет та завдання навчальної дисципліни, запропоновано розподіл навчального матеріалу та методологію викладення курсу, визначено основні компетентності студентів, що будуть набуті в процесі навчання.

Ключові слова: екскурсознавство, екскурсійна теорія, екскурсійна методика, екскурсійна практика, екскурсійна діяльність, екскурсійне обслуговування, туристсько-екскурсійна організація.

Е.Ю. Сегида, А.А. Мельничук

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРЕПОДАВАНИЯ КУРСА «ЭКСКУРСОВЕДЕНИЕ» ДЛЯ СТУДЕНТОВ ГЕОГРАФИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Предложена теоретико-методологическая концепция изучения курса «Экскурсоведение» на специальности «География рекреации и туризма» в высших учебных заведениях: раскрыта сущность и цель курса, объект, предмет и задания учебной дисциплины, предложены распределение учебного материала и методология преподавания курса, определены основные компетентности студентов, которые будут приобретены в процессе обучения.

Ключевые слова: экскурсоведение, экскурсионная теория, экскурсионная методика, экскурсионная практика, экскурсионная деятельность, экскурсионное обслуживание, туристско-экскурсионная организация.

K. Segida, A. Melnychuk

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASICS OF TEACHING THE COURSE «EXCURSION» FOR STUDENTS OF GEOGRAPHICAL SPECIALTIES

Theoretical and methodological concepts of the course «Excursion» for the specialty «Geography of recreation and tourism» at higher educational establishments have been proposed: the nature and the purpose of the course, its object, subject and tasks of the discipline have been revealed, distribution of educational material and teaching methodology of the course have been proposed, the basic competence of students to be acquired in the learning process has been determined.

Keywords: excursion, excursion theory, guided technique, guided practice, tour and excursion activities, tourist-excursion organization.

Вступ: В умовах глобалізації та інтегрованості України у світовий туристський освітньо-ринковий простір вимогливо ставиться питання якісного екскурсійного обслуговування, тематичної багатоплановості екскурсійних програм внутрішнього та міжнародного туризму. Актуальність даного дослідження зумовлена, перш за все тим, що ефективне здійснення екскурсійної діяльності можливе лише за умови забезпечення в даній сфері високопрофесійними спеціалістами, підготовленими на основі поглиблених і вдосконалених навчальних програм. Майбутні фахівці у сфері туристсько-екскурсійного обслуговування можуть бути підготовлені у різних навчальних закладах на спеціальностях, що є орієнтованими на сферу туризму.

Аналітичний огляд навчальної літератури показує вагомий внесок у педагогічний процес підготовки фахівців з екскурсійної справи визначних науковців: Б. Ємельянова, І. Чагайди, В. Бабарицької, А. Короткової, О. Малиновської, О. Любіцевої, Ю. Яценка, В. Федорченко, В. Пазенка, С. Поповича, Т. Ткаченко. Питання створення нової концепції викладання основ екскурсійної справи підіймалося і науковцем О. Костюковою. Але, як доводить екскурсійна теорія, викладена у підручниках теоретика Б. Ємельянова, поняття «екскурсійна справа» і «екскурсознавство» не є тотожними поняттями. «Екскурсійна справа» є дещо ширшим поняттям, що первісно включає екскурсознавство. Тому розробка концепції викладання курсу «Екскурсознавство» для студентів географічних спеціальностей є затребуваною.

Метою роботи є визначення теоретико-методологічних основ вивчення курсу «Екскурсознавство» для студентів вищих навчальних закладів (ВНЗ) спеціальності «Географія рекреації та туризму». Об'єктом дослідження виступає екскурсознавство як навчальна дисципліна, а предметом – теоретико-методологічні основи викладання курсу «Екскурсознавство» для студентів ВНЗ спеціальності «Географія рекреації та туризму».

Виклад основного матеріалу. Планування та визначення перспективних шляхів розвитку туристської освіти будується на основі синтезу як базових давно усталених понять, так і нових категорій знань, що були виявлені в процесі еволюції сфери туризму. Саме тому важливого значення при створенні навчальної програми курсу «Екскурсознавство» для студентів географічних спеціальностей набуває те-

оретико-методологічне осмислення, обґрунтування, узагальнення різних складових знань.

Вивчення екскурсознавства базується, перш за все, на *системному підході*. Адже «Екскурсознавство» як навчальна дисципліна має бути представлено як інтегрована науково-системна цілісність, що відображає три важливі складові: теоретичне знання проведення екскурсійної діяльності, методичні способи проведення екскурсії та практичне застосування набутих навичок. У методологічному аспекті курс має формуватися як єдність основних концептуальних елементів наукової системи - онтологічного (реально існуючого), гносеологічного (теоретико-пізнавального), соціального (суспільно значущого), антропологічного (людиновимірювального), інформаційного (повідомлюваного, роз'яснювального). Саме такий цілісний системний підхід забезпечить високу ефективність вивчення даного курсу студентами географічних спеціальностей у ВНЗ.

При підготовці студентів, спрямованій на засвоєння навичок практичної екскурсійної діяльності та вміння створювати нові екскурсійні маршрути, важливим є *хорологічний підхід*, що націлений на аналіз взаємного розміщення географічних об'єктів на земній поверхні – у географічному просторі, на дослідження їх місцеположень [4]. Адже при створенні нових екскурсійних маршрутів вирішальну роль відіграє просторова систематика компонентів географічної оболонки, взаємне положення, просторові розміри та обриси географічних об'єктів, міських антропогенних ландшафтів, ландшафтної архітектури тощо.

Головною *метою* викладання курсу є формування у студентів теоретичних, професійних знань і практичних навичок, що дадуть їм змогу самостійно організовувати і планувати екскурсійну діяльність, розробляти й проводити екскурсії, здійснювати екскурсійне обслуговування.

Вивчення дисципліни передбачає вирішення таких *завдань*:

- оволодіння знаннями з організації екскурсійного обслуговування в галузі туризму;
- формування понятійного апарата екскурсійної справи;
- розвиток уміння застосовувати різноманітні прийоми проведення екскурсій;
- вивчення основних етапів підготовки екскурсії та формування уміння застосувати їх на практиці;

- визначення місця екскурсовода при проведенні екскурсії;
- формування екскурсійної майстерності;
- виявлення основних напрямів і тенденцій розвитку екскурсійного обслуговування в сучасних умовах;
- набуття студентами навичок роботи з нормативними матеріалами щодо організації екскурсійної діяльності в туристичній індустрії;
- уміння застосовувати теоретичні знання у вирішенні практичних завдань.

У ході вивчення дисципліни студенти мають *набути компетентностей:*

теоретичних: засвоїти історію екскурсійної справи; основні поняття та терміни екскурсійної теорії; методику підготовки екскурсій та її методичне забезпечення; техніку проведення екскурсій; особливості проведення різних видів екскурсій; організацію екскурсійної роботи в туристсько-екскурсійних організаціях; професійну майстерність екскурсовода;

практичних: оперувати основними поняттями з екскурсознавства; проектувати процес обслуговування туристів; застосовувати окремі методичні прийоми ведення екскурсії; застосовувати техніку ведення екскурсії; розробляти контрольний текст екскурсії; розробляти різні види екскурсій з урахуванням пізнавальних потреб екскурсантів; аналізувати потреби групи екскурсантів і використовувати необхідні форми роботи з ними; самостійно підготувати екскурсію і комплект документів до неї; розробляти і проводити екскурсії; аналізувати запропоновану екскурсію; аналізувати результати екскурсії.

Теоретичні знання щодо екскурсознавства насамперед потребують з'ясування об'єкта цього знання – безпосередньо екскурсії.

Екскурсія – це туристська послуга, що забезпечує задоволення духовних, естетичних, інформацій-

них потреб туристів; це процес наочного пізнання навколишнього світу: особливостей природи, сучасних та історичних ситуацій, елементів побуту, пам'яток певного міста чи регіону – заздалегідь обраних об'єктів, що визначаються на місці їх розташування; це тематичний маршрут з метою відвідування визначних об'єктів і місцевостей.

Екскурсія має свої ознаки (елементи): тривалість проведення (від однієї академічної години до однієї доби); наявність екскурсантів (група чи індивідуал); наявність екскурсовода; показ екскурсійних об'єктів, первинність зорових вражень; пересування учасників екскурсії заздалегідь складеним маршрутом; цілеспрямованість показу об'єктів, розповіді екскурсовода; наявність певної теми. Екскурсія виконує функції інформування, розширення кругозору і пізнання, організації культурного дозвілля, відпочинку, спілкування. Вимоги, що висувуються до екскурсії: повнота і достовірність інформації; культурно-пізнавальна значущість, точність композиції і виконання екскурсії; задоволення естетичних і морально-психологічних потреб екскурсантів [3].

При розгляді поняття про екскурсію необхідно мати на увазі обумовленість екскурсійного процесу об'єктивними вимогами. Кожна екскурсія представляє особливий процес діяльності, суть якого обумовлена конкретними закономірностями (тематичність, цілеспрямованість, наочність, емоційність, активність та ін.). Екскурсійний процес і завдання, що стоять перед екскурсією, можуть бути виражені в такому вигляді: побачити, почути, відчуті (рис. 1).

Важливим для засвоєння основних практичних навичок створення нових екскурсій є розуміння *класифікації екскурсій* як таких (рис. 2). За науковою теорією Б. Ємельянова, екскурсії класифікують: за змістом (оглядові, тематичні, навчальні); за складом і кількістю учасників (індивідуальні, колективні, для

місцевого населення, туристичні, для дорослих та школярів, з урахуванням особливостей сприйняття); за місцем проведення (міські, замські, виробничі, музейні, комплексні); за способом пересування: пішохідні, транспортні, що складаються з двох частин (аналіз екскурсійних об'єктів на зупинках і розповідь матеріалу в дорозі, пов'язаного з об'єктами дослідження); за формою проведення (екскурсія-масовка, екскурсія-прогулянка, екскурсія-лекція, екскурсія-концерт, екскурсія-постанова); за тривалістю.

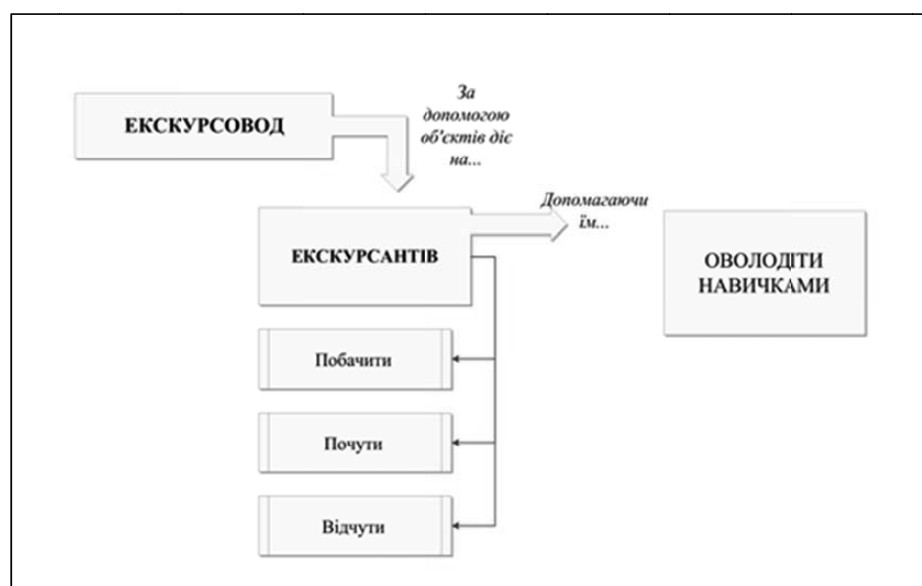

Рис. 1. Схема екскурсійного процесу і завдання, що стоять перед екскурсією (побудовано авторами за даними [3])

Рис.2. Класифікація екскурсій за різними ознаками (побудовано авторами за даними [3])

За своєю природою екскурсія є багатограним явищем. Вона об'єднує інформацію екскурсовода, враховуючи при цьому методику подачі інформації (професійну майстерність), об'єкти показу як окремі складові екскурсійної діяльності в широкому розумінні, транзитне забезпечення і т. ін. Поряд з поняттям «екскурсознавство» нерідко вживають й інші - «екскурсологія», «екскурсійна справа», «екскурсійна діяльність». На перший погляд, усі ці терміни і пов'язані з ними поняття ідентичні за суттю, є різними дефініціями одного й того ж. Однак це поверхове ототожнення. *Екскурсознавство* – найзагальніше поняття, яке охоплює будь-яке знання про екскурсію – загальне і часткове, теоретичне і практичне, абстрактне і конкретне.

Екскурсознавство – комплексна наукова дисципліна, що розкриває сутність трьох основних взаємопов'язаних частин: теорію екскурсійної справи, методику екскурсійної діяльності та узагальнюючу практику туристсько-екскурсійних підприємств, а також вивчає історію екскурсійної справи [4].

Важливим є розуміння поняття «екскурсійна теорія» для пізнання її. Про поняття «теорія» О.Г. Топчієв говорить так: «Теорія являє собою систему понять, суджень, уявлень, гіпотез, закономірностей і законів про найбільш загальні, необхідні і сутнісні зв'язки у певній предметній області знань» [5]. Виходячи з цього, екскурсійна теорія – це сукупність понять: функції екскурсії, її основні ознаки й аспекти; особливості показу і розповіді; екскурсій-

ний метод; класифікація екскурсій; диференційований підхід до екскурсійного обслуговування; методологія і методика; елементи екскурсійної педагогіки й логіки; основи професійної майстерності екскурсовода [6].

Екскурсійна методика являє собою сукупність чітких правил і вимог, що ставляться до екскурсії. Екскурсійна методика – це сума методичних прийомів підготовки і проведення екскурсії. Її головне завдання – реалізація досягнення цілей екскурсійного процесу – допомогти екскурсантам побачити, почути й відчуті зорові та словесні матеріали [2]. У широкому сенсі поняття «методика» включає сукупність різних методів, що взаємопов'язані між собою, у вузькому розумінні – це сукупність конкретних методичних прийомів. Екскурсійна ж методика являє собою окрему методику, яка пов'язана з процесом розповсюдження знань на основі такої активної форми культурно-виховної роботи, як екскурсії [1].

Одним із завдань курсу «Екскурсознавство» є засвоєння студентами практичних навичок розробки та проведення екскурсій, підготовки необхідної методичної документації, тому важливим є розуміння поняття «екскурсійна практика». *Екскурсійна практика* – це власне проведення екскурсій спеціалістами відповідної кваліфікації, узагальнений накопичений досвід проведення екскурсій [6].

Висновки. Теоретико-методологічна концепція основ вивчення курсу «Екскурсознавство» ґрун-

тується на теоретичному узагальненні досвіду проведення екскурсійної діяльності, методичних способах проведення екскурсії, засвоєнні студентами практичних навичок ведення екскурсійного обслуговування. У процесі навчання студенти не тільки оволодівають теоретичними основами дисципліни,

але й отримують практичні навички щодо розробки і проведення екскурсії та підготовки необхідної методичної документації.

**Рецензент – доктор географічних наук,
професор Л.М. Немець**

Література:

1. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції художньо-освітнього простору України в контексті новітньої історії, Київ, 22-27 лист. 2007 р. - К.: РВВ Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв, 2007. – 277 с.
2. Пазенок В.С. Філософські нариси туризму: Наук.-навч. вид. / В.С. Пазенок. – К.: Укр. центр духовної культури, 2005. – 328 с.
3. Рутинський М.Й. Географія туризму в Україні: Навч.-метод. посіб. / М.Й. Рутинський. – К.: Центр навч. літератури, 2004. – 191 с.
4. Смолій В.А. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / В.А. Смолій, В.К. Федорченко, В.І. Цибух. – К.: Вид. Дім «Слово», 2006. - 372 с.
5. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики / О.Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 631 с.
6. Федорченко В.К. Історія екскурсійної діяльності в Україні / В.К. Федорченко, О.М. Костюкова, Т.А. Дьорова, М.М. Олексійко. – К.: Кондор, 2004. – 164 с.

УДК 911.9; 502.31; 504.062

І.М. Суматохіна

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ КОСМІЧНОЇ ЗЙОМКИ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОГО СТРАХУВАННЯ

Стаття присвячена дослідженню проблеми удосконалення системи екологічного страхування на основі використання матеріалів космічних зйомок. Обґрунтовано можливості покращення інформаційного забезпечення страхування екологічних ризиків за рахунок обробки даних супутникових карт території промислових міст.

Ключові слова: страхування екологічних ризиків, супутникові карти, зони екологічних ризиків.

И.Н. Суматохина

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МАТЕРИАЛОВ КОСМИЧЕСКОЙ СЪЁМКИ В СФЕРЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО СТРАХОВАНИЯ

Статья посвящена исследованию проблемы усовершенствования системы экологического страхования на основе использования материалов космических съёмок. Обоснованы возможности улучшения информационного обеспечения страхования экологических рисков за счёт обработки данных спутниковых карт территории промышленных городов.

Ключевые слова: страхование экологических рисков, спутниковые карты, зоны экологических рисков.